

ГІСТАРЫЧНАЯ ПАМЯЦЬ ЯК АБ'ЕКТ ПРАВАВОЙ АБАРОНЫ

В. У. Асіпенка, В. А. Паляшчук

Найважнейшым прынцыпам станаўлення беларускай ідэнтычнасці і самабытнасці у сучасным свеце эпохі глабалізацыі, які імкліва змяняецца, з'яўляецца захаванне гістарычнай памяці. У сілу сваёй аб'ёмнасці і насычанасці, гістарычную памяць немагчыма захаваць і перанесці праз стагоддзі без скажэння, не аперуючы дакладнымі гістарычнымі фактамі. На жаль, у наш час гісторыя застаецца найбольш палітызаванай навукай, бо яна дазваляе па-рознаму інтэрпрэтаваць падзеі мінулага і і выкарыстоўваць іх у якасці інструмента папулярнага розных палітычных ідэалогій. Як справядліва адзначае Л. В. Ванковіч: «У гэтым выпадку дакладнасць, пэўнасць і рэальнасць інфармацыі аб тых ці іншых гістарычных падзеях становяцца не такімі важнымі, значнай уяўляецца толькі ідэалагічная інтэрпрэтацыя фактаў і з'яў у гісторыі» [1, с. 52]. Менавіта таму адной з першарадных задач дзейнасці розных дзяржаўных інстытутаў з'яўляецца недапушчэнне скажэння рэальных гістарычных фактаў, якія неабходна захоўваць і з якіх будуюцца арыенцір на будучыню.

Прызнанне абавязку захоўваць гістарычную памяць на самым вышэйшым, канстытуцыйным узроўні, вызначаецца Асноўным Законам дзяржавы. У ч. 1 арт. 15 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь абазначана: «Дзяржава адказная за захаванне гісторыка-культурнай і духоўнай спадчыны, свабоднае развіццё культур усіх нацыянальных супольнасцей, якія пражываюць у Рэспубліцы Беларусь» [2]. Рашэннем рэспубліканскага рэферэндуму ад 27 лютага 2022 г. абазначаны вышэй артыкул дапоўнены ч. 2, якая вызначае: «Дзяржава забяспечвае захаванне гістарычнай праўды і памяці аб гераічным подзвігу беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны» [2]. Дадзеная акалічнасць дазваляе канстатаваць, што у ХХІ ст. асабліва важна забяспечыць захаванне гістарычнай памяці шляхам дзейнасці дзяржаўных органаў. Зыходзячы з дадзенага палажэння, замацаванага ў Канстытуцыі, будуюцца палітыка дзяржавы, якая мае на мэце захаванне духоўных і гісторыка-культурных каштоўнасцей.

Для таго, каб гістарычная памяць паважалася і захоўвалася на агульнадзяржаўным узроўні, патрабуецца эфектыўнае дзеянне не толькі нормаў неюрисдыкцыйнага характару (маралі, маральнасці і г.д), але і нормаў юрыдычных. У Рэспубліцы Беларусь дзейнічаюць нарматыўныя прававыя акты, якія прама або ўскосна рэгулююць грамадскія адносіны ў галіне захавання беларускай гістарычнай і культурнай спадчыны.

Так, напрыклад, мэтай выдання Указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 1 студзеня 2022 г. № 1 «Аб абвешчэнні 2022 года годам гістарычнай памяці» (далей – Указ № 1) з'яўляецца фарміраванне аб'ектыўных адносін грамадства да гістарычнага мінулага, захаванне і ўмацаванне адзінства беларускага народа. Гэты Указ вызначае асноўныя напрамкі дзейнасці Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнай

акадэміі навук Беларусі, аблвыканкамаў, Мінскага гарвыканкама і іншых дзяржаўных органаў і арганізацый у галіне захавання гістарычнай памяці беларускага народа праз распрацоўку плана адпаведных мерапрыемстваў на 2022 год [3].

Указ № 1, як і ўсе ўказы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, з'яўляецца абавязковым. Дадзены Указ таксама з'яўляецца нарматыўным прававым актам, што сведчыць аб тым, што захаванне гістарычнай памяці беларускага народа рэгулюецца на дастаткова высокім узроўні. Варта адзначыць, што Беларусь уваходзіць у невялікую колькасць дзяржаў свету, дзе існуе такі падыход да аховы гістарычнай спадчыны.

Акрамя таго, важнейшым заканадаўчым актам у гэтай галіне з'яўляецца Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 9 лістапада 2010 г. № 575 «Аб зацвярджэнні Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь». У п. 2 дадзенай Канцэпцыі вызначана: «З'яўляючыся базісам для кансалідацыі намаганняў асобы, грамадства і дзяржавы ў мэтах рэалізацыі нацыянальных інтарэсаў, сапраўдная Канцэпцыя заклікана забяспечыць адзінства падыходаў да фарміравання і рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі забеспячэння нацыянальнай бяспекі, а таксама метадалагічную аснову ўдасканалення актаў заканадаўства ў розных сферах нацыянальнай бяспекі, распрацоўкі дакументаў стратэгічнага планавання» [4]. З гэтага палажэння вынікае, што «нацыянальная бяспека» – дастаткова шырокае паняцце, якое ахоплівае не толькі якія-небудзь мерапрыемствы ў галіне ваеннай, эканамічнай, палітычнай і іншай бяспекі, але і закранае нацыянальныя інтарэсы Рэспублікі Беларусь. Сюды ж уваходзіць і ахова гістарычнай памяці.

У п. 27 Канцэпцыі тлумачыцца, што асноўнымі патэнцыяльнымі або рэальна існуючымі пагрозамі нацыянальнай бяспекі сярод іх вялікай колькасці з'яўляецца «страта значнай часткай грамадзян традыцыйных маральных каштоўнасцяў і арыенціраў, спробы разбурэння нацыянальных духоўна-маральных традыцый і неаб'ектыўнага перагляду гісторыі, якія закранаюць дадзеныя каштоўнасці і традыцыі» [4]. Адпаведна, дзяржаўныя органы ў сваёй палітыцы, а таксама грамадзяне Рэспублікі Беларусь абавязаны рабіць усё магчымае, каб прадухіліць забыццё сапраўдных беларускіх каштоўнасцяў, у якіх дакладнасць гістарычных фактаў адыгрывае найважнейшую ролю.

Так, вышэй мы разгледзелі некаторыя нарматыўныя прававыя акты, якія служаць арыенцірам дзяржаўнай палітыкі ў сферы захавання гістарычнай памяці беларускага народа. Аднак падобныя нормы таксама павінны забяспечвацца дзяржаўным прымусам у мэтах недапушчэння абясцэньвання іх існавання. Для рэалізацыі мэт дадзеных норм устанаўліваецца адказнасць за непрыстойныя адносіны да гісторыка-культурных каштоўнасцяў не толькі з боку грамадзян Рэспублікі Беларусь, але і іншых асоб.

Калі разглядаць адміністрацыйна-дэліктнае заканадаўства, то ў Кодэксе Рэспублікі Беларусь аб адміністрацыйных правапарушэннях (далей – КаАП) існуе асобны раздзел, прысвечаны адказнасці за правапарушэнні ў галіне аховы гісторыка-культурнай спадчыны (глава 20 КаАП) [5]. Гэта сведчыць аб тым, што

такія аб'екты прававой абароны патрабуюць асобнай увагі з боку органаў, якія вядуць адміністрацыйны працэс, і за ўчыненне адпаведных дзеянняў наступае адказнасць. Акрамя таго суб'ектамі правапарушэнняў гэтай главы могуць быць як фізічныя асобы, так і індывідуальныя прадпрыемствы і юрыдычныя асобы.

Акрамя главы 20 у КаАП арт. 19.10 усталёўваецца адказнасць за прапаганду або публічнае дэманстраванне, выраб, распаўсюджванне нацысцкай сімволікі або атрыбутыкі [5]. Дадзеная норма таксама прызначана забяспечыць ахову гістарычнай памяці, бо падобныя дзеянні ў канчатковым выніку могуць прывесці да навязвання зусім супрацьлеглых беларускаму народу каштоўнасцяў і ідэалаў.

У КаАП змяшчаецца невялікая колькасць артыкулаў, прысвечаных правапарушэнням у галіне аховы гісторыка-культурных каштоўнасцей. Дадзеная акалічнасць звязана з тым, што некаторыя наўмысныя дзеянні, якія наносзяць шкоду гістарычнай памяці, у прынцыпе з'яўляюцца недапушчальнымі, і ў сувязі з гэтым яны хутчэй павінны ставіцца да розных катэгорый злачынстваў, а не правапарушэнняў.

Крымінальным кодэксам Рэспублікі Беларусь (далей – КК) усталёўваецца адказнасць за дзеянні ў сферы аховы гісторыка-культурнай спадчыны. Дзеянні, якія падпадаюць пад сферу дзеяння крымінальнага закона, маюць большую грамадскую небяспеку, таму яны павінны карацца адпаведна.

У главе 17 КК «Злачынствы супраць міру і бяспекі чалавецтва» артыкулам 130¹ усталёўваецца адказнасць за рэабілітацыю нацызму [6]. Немагчыма не падкрэсліць, што гэтая норма непасрэдна накіравана на ахову гістарычнай памяці, бо беларускі народ, які перажыў тэрор нямецка-фашысцкіх захопнікаў у часы Вялікай Айчыннай вайны, абавязаны не дапускаць рэабілітацыі нацызму ў нашай краіне.

У главе 30 КК арт. 344–346 злачынствы ў адносінах да гісторыка-культурных каштоўнасцяў аднесены да злачынстваў супраць грамадскай маральнасці [6]. Уяўляецца, што дзеянні, апісаныя ў дыспазіцыях дадзеных норм, могуць абразіць пачуцці грамадзян, для якіх павага гістарычнай памяці мае вялікае значэнне. Таму дадзенае аднясенне справядлівае.

Немалаважнымі ў разгледанай вобласці з'яўляюцца дзейнасць не толькі апарата дзяржаўнага прымусу, але і сістэмы адукацыі і сродкаў масавай інфармацыі. Як лічыць расійскі вучоны Н. П. Старых, сродкі масавай інфармацыі «з'яўляюцца ўмовай таго, каб пазнейшыя пакаленні маглі стаць сведкамі падзеі, якая даўно ўжо прайшла, дэталі якой забытыя. Адна з задач СМІ – пастаянна актывізаваць набытыя дадзеныя для ўстойлівага пераводу інфармацыі ва ўспаміны» [7, с. 104]. Яны не павінны папулярызаваць ілжывыя каштоўнасці і факты з гісторыі, якія накіраваны на стварэнне непраўдзівай выявы аб гістарычных падзеях у вачах грамадскасці. Адукацыя, у сваю чаргу, заклікана закласці каштоўнасці, заснаваныя непасрэдна на дакладных гістарычных фактах, каб будучыя пакаленні праносілі іх праз гады без скажэнняў і мадыфікацый.

На ўнутрыдзяржаўным узроўні захаванне гістарычнай памяці Рэспублікі Беларусь яе грамадзянамі, дзяржаўнымі органамі і іншымі арганізацыямі павінна

ажыццяўляцца не толькі ў кантэксце традыцый і пераемнасці пакаленняў, але і праз стварэнне адпаведных заканадаўчых актаў. Цяпер у Рэспубліцы Беларусь дзейнічае дастатковая колькасць нарматыўных прававых актаў і іншых актаў, якія вызначаюць напрамкі дзяржаўнай палітыкі ў сферы аховы гістарычнай памяці. Падобныя нормы важна вывучаць ва ўсіх адукацыйных установах для таго, каб у грамадзян з дзяцінства фарміраваліся належныя адносіны і павага да багатай гістарычнай спадчыны Рэспублікі Беларусь.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Вансовіч, Л. В. Гістарычная памяць як элемент інфармацыйных войн і палітычных маніпуляцый [Электронны рэсурс] / Л. В. Вансовіч // Інтэрпрэтацыйны гвалт над гістарычнай памяццю і фарміраванне культуры палітычнага мыслення: матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., Віцебск, 29 каст. 2021 г. / Віцебск. дзярж. ун-т ; рэдкал. : А. А. Лазаравіч (гл. рэд.) [і інш.]. – Віцебск, 2021. – Рэжым доступу : <https://rep.vsu.by/handle/123456789/29906>. – Дата доступу : 21.11.2022.

2. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс] : за змян. і дап., прынятымі на рэсп. рэферэндумах 24 ліст. 1996 г., 17 каст. 2004 г. і 27 лют. 2022 г. // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2023.

3. Аб аб'яўленні 2022 года годам гістарычнай памяці [Электронны рэсурс] : Указ Прэзідэнта Рэсп. Беларусь, 1 студз. 2022 г., № 1 // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2023.

4. Аб зацвярджэнні канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс] : Указ Прэзідэнта Рэсп. Беларусь, 9 ліст. 2010 г., № 575 : у рэд. Указа Прэзідэнта Рэсп. Беларусь ад 24.01.2014 г. // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2023.

5. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб адміністрацыйных правапарушэннях [Электронны рэсурс] : 6 студз. 2021 г., № 91-3: прыняты Палатай прадстаўнікоў 18 снеж. 2020 г. : ухвалены Саветам Рэспублікі 18 снеж. 2020 г. // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2023.

6. Крымінальны Кодэкс Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс] : Кодэкс Рэсп. Беларусь, 9 ліп. 1999 г. № 275-3 : прыняты Палатай прадстаўнікоў 2 чэр. 1999 г. : ухвалены Саветам Рэспублікі 24 чэр. 1999 г. // ЭТАЛОН. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь / Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь. – Мінск, 2023.

7. Старых, Н. П. Сродкі масавай інфармацыі як крыніца фарміравання гістарычнай памяці аб Вялікай Айчыннай вайне / Н. П. Старых // Весн. дзярж. і муніцып. кіравання. – 2014. – № 4. – С. 104–108.